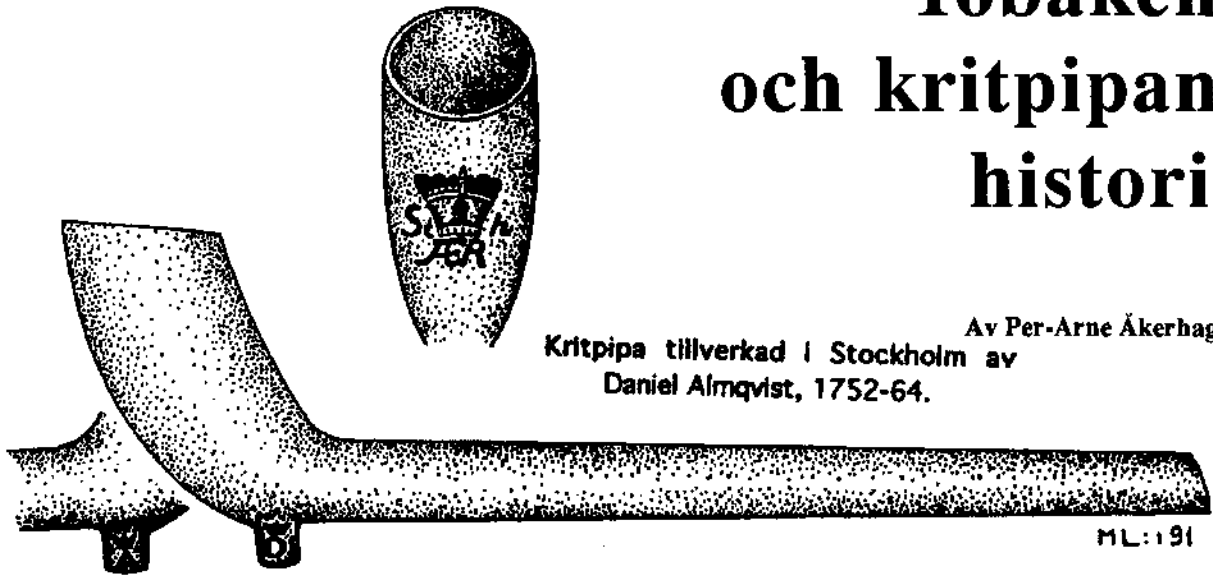

Tobakens och kritpipans historia

Av Per-Arne Åkerhagen

Kritpipa tillverkad i Stockholm av
Daniel Almqvist, 1752-64.

ML:191

Jag har vid senaste MAS-konferensen lovat att skriva lite om kritpipor, vilket är på tiden jag börjar med.

Först skall vi väl titta lite på när och hur tobaken kom till Europa och Sverige för att sedan gå in på tillverkningen och användandet av lerpipor eller som den kallas här i Sverige och i de övriga nordiska länderna kritpipa.

Viskall också försöka kartlägga när och av vem lerpipor döptes till kritpipa, och när ordet röka ersatte det tidigare ordet supa. På 1600-talet sades det inte att röka tobak utan att supa eller dricka tobak.

Är det någon som har något att säga om detta så var vänlig kontakta mig.

Tobakens historia.

Tobaken kom till Europa på 1500-talet från Amerika och spred sig från Portugal och Spanien upp genom Europa.

Till Frankrike kom den med hjälp av det franska sändebudet Jean Nicot och till England hemfördes den av sjöhjältarna John Hawkins, Walter Raleigh och Francis Drake. Dessa hemförde tobaken från Virginia.

Den som i skrift först omnämndes att ha haft med tobak att göra var den franske karmelitmunkén André Tervet, som hemförde tobaksfrön från Brasilien på 1500-talet, men det blev Jean Nicot som kom att framstå som tobakens europeiska apostel.

År 1573 stod att läsa i "Dictionaire francais-latin": "En ört med underbara helbrägdagörande verkan mot alla åkommor såsom bölder, kräftsår, utslag och liknande".

Nicot som fått ge sitt namn till denna växt, Nicotiana, var mycket intresserad av läkekonsten. Han ville prova om den kunde användas mot andra åkommor. Han fick ett utsökt tillfälle att prova den på den franska drottningen Catharinade Medici, som besvärades av en ständigt återkommande huvudvärk.

På Nicots inrådan lär hon ha sniffat mald, pulvrerad tobak och blivit botad från huvudvärken.

Sir Walter Raleigh lyckades liksom Nicot via sin drottning införa tobakens bruk vid hovet i England. Han och de övriga sjöhjältarna hade hemfört lerpipor tillsammans med tobaken från Virginia.

Nyare forskning av Walter Loewe, Svenska Tobaks AB, har visat att tobaken kom till Sverige tidigare än vad man tidigare trott. Tidigare sades det allmänt att den hemfördes av från 30-åriga kriget hemvändande soldater. Enligt Walter Loewe nämns tobaksbruket redan 1601 i tullräkenskaper från Stockholm, eventuellt kan det ha varit ännu tidigare.

I april 1590 anlöpte ett fartyg under befäl av Cornelius Dirichson och i fartygets tullhandlingar omnämnes bl.a. 3 dussin pipor. Som Loewe skriver i sin bok "Tobakspinnarna", en högst förbryllande uppgift. Kan uttrycket pipor

betyda något annat än kritpipor? En typ av stora vinfat benämndes pipor, men det kunde knappast vara 3 dussin. Blåsinstrument kallades också för pipor, med dessa infördes inte dussinvis och förtullades så lågt som för kritpiporna, nämligen 4 öre grosset. Det samma torde gälla bösspipor.

Allt tyder på att det var kritpipor. Först 11 år senare dyker ordet tobak upp, men trots detta så kan med all sannolikhet tobaken tidigare till Sverige än man tidigare trott.

Förklaringen till att piporna kom in 1590 medan tobaken först redovisades i tullhandlingar 1601 kan vara den, att skeppet kom från England där man redan på 1570-talet började tillverka kritpipor, förmodligen i London, som på den tiden var en stor hamnstad. Man får förmoda att sjömän var de som först spred bruket att röka tobak i en pipa.

I början på 1600-talet importerades den mesta tobaken från Holland följt av Danzig och Lübeck. I mindre omfattning från England, Frankrike, Skottland, Rostock och Stralsund.

Den som är mer intresserad av tobakens historia rekommenderar jag att läsa Walter Loewes bok "Tobakspinnarna" utgiven september 1993 av Stockholmsmonografier.

Jag tror att det räcker med detta som inledning till kritpipans historia och hur man kan använda den som dateringshjälpmedel vid arkeologiska utgrävningar på land och i vatten.

Arne Åkerhagen, Klarabergsvägen 22 b,
136 66 Haninge